Kohtulahendite kogumik

EUROOPA KOHTU MÄÄRUS (teine koda)

24. september 2019*

Eelotsusetaotlus – Eelotsuse kiirmenetlus – Õigusalane koostöö kriminaalasjades – Direktiiv (EL) 2016/343 – Artikli 7 lõige 4 – Süütuse presumptsiooni teatavate aspektide ja õiguse viibida kriminaalmenetluses kohtulikul arutelul tugevdamine – Õigus vaikida ja õigus ennast mitte süüstada – Prokuröri ja kuriteo toimepanija vahel sõlmitud kokkulepe – Sellise kokkuleppe heakskiitmine kohtuniku poolt – Tingimus – Teiste süüdistatavate nõusolek – Euroopa Liidu põhiõiguste harta – Kohaldamatus

Kohtuasjas C-467/19 PPU,

mille ese on ELTL artikli 267 alusel Spetsializiran nakazatelen sadi (kriminaalasjade erikohus, Bulgaaria) 19. juuni 2019. aasta otsusega esitatud eelotsusetaotlus, mis saabus Euroopa Kohtusse 19. juunil 2019, kriminaalasjas järgmise isiku suhtes:

QR

menetluses osalevad:

Spetsializirana prokuratura,

YM,

ZK,

HD,

EUROOPA KOHUS (teine koda),

koosseisus: koja president A. Arabadjiev, kohtunikud T. von Danwitz, C. Vajda (ettekandja), P. G. Xuereb ja A. Kumin,

kohtujurist: G. Hogan,

kohtusekretär: A. Calot Escobar,

arvestades eelotsusetaotluse esitanud kohtu 19. juuni 2019. aasta taotlust, mis saabus Euroopa Kohtusse 19. juunil 2019, lahendada eelotsusetaotlus Euroopa Kohtu kodukorra artikli 107 alusel kiirmenetluses,

arvestades teise koja 10. juuli 2019. aasta otsust see taotlus rahuldada,

on teinud järgmise

* Kohtumenetluse keel: bulgaaria.

määruse

1 Eelotsusetaotlus käsitleb küsimust, kuidas tõlgendada Euroopa Parlamendi ja nõukogu 9. märtsi 2016. aasta direktiivi (EL) 2016/343, millega tugevdatakse süütuse presumptsiooni teatavaid aspekte ja õigust viibida kriminaalmenetluses kohtulikul arutelul (ELT 2016, L 65, lk 1), artikli 7 lõiget 4, Euroopa Liidu põhiõiguste harta (edaspidi „harta“) artikleid 47 ja 52 ning tõhususe ja võrdse kohtlemise põhimõtteid.

2 Taotlus on esitatud kriminaalasjas nelja Bulgaaria kodaniku – QR, YM, ZK ja HD – suhtes seoses nende kuulumisega organiseeritud kuritegelikku ühendusse.

Õiguslik raamistik

Liidu õigus

Harta

3 Harta artikkel 20 „Võrdsus seaduse ees“ sätestab:

„Kõik on seaduse ees võrdsed“

4 Harta artikkel 51 „Reguleerimisala“ näeb ette:

„1. Harta sätted on subsidiaarsuse põhimõtet arvesse võttes ette nähtud liidu institutsioonidele, organitele ja asutustele ning liikmesriikidele üksnes liidu õiguse kohaldamise korral. Seepärast austavad nad õigusi, järgivad põhimõtteid ning edendavad nende kohaldamist oma asjaomase pädevuse kohaselt, võttes arvesse liidule aluslepingute muudes osades antud volituste piire.

2. Harta ei laienda liidu õiguse reguleerimisala kaugemale senisest pädevusest, ei lisa liidule uusi pädevusvaldkondi ja ülesandeid ega muuda aluslepingute teistes osades määratletud pädevust ja ülesandeid.“

Direktiiv 2016/343

5 Direktiivi 2016/343 põhjenduses 9 on märgitud:

„Käesoleva direktiivi eesmärk on tugevdada õigust õiglasele kohtulikule arutamisele kriminaalmenetluses, sätestades ühised miinimumnormid, mis käsitlevad süütuse presumptsiooni teatavaid aspekte ja õigust viibida kohtulikul arutelul.“

6 Direktiivi artiklis 1 „Reguleerimisese“ on sätestatud:

„Käesolevas direktiivis sätestatakse ühised miinimumnormid, mis käsitlevad

a) süütuse presumptsiooni teatavaid aspekte kriminaalmenetluses,

b) õigust viibida kriminaalmenetluses kohtulikul arutelul.“

7 Direktiivi artikkel 2 „Kohaldamisala“ on sõnastatud järgmiselt:

„Käesolevat direktiivi kohaldatakse kriminaalmenetluses kahtlustatavale või süüdistatavale füüsilisele isikule. Seda kohaldatakse kõigis kriminaalmenetluse staadiumites alates hetkest, kui isikut kahtlustatakse või süüdistatakse kuriteo või väidetava kuriteo toimepanemises, kuni otsuse tegemiseni selle kohta, kas isik on asjaomase kuriteo toime pannud, ja see otsus on muutunud lõplikuks.“

8 Sama direktiivi artikli 7 „Õigus vaikida ja õigus ennast mitte süüstada“ lõikes 4 on ette nähtud:

„Liikmesriigid võivad lubada oma kohtutel võtta karistuse mõistmisel arvesse kahtlustatava ja süüdistatava koostöövalmidust.“

Bulgaaria õigus

9 Kriminaalmenetluse seadustiku (Nakazatelno-protsesualen kodeks, edaspidi „NPK“) artikli 381 „Karistuse kokkulepe kohtueelses menetluses“ lõigetes 1–6 on sätestatud, et kui süüdistatav tunnistab oma süüd, võib ta oma kaitsja vahendusel sõlmida prokuröriga kirjaliku kokkuleppe kokkuleppekohase karistuse mõistmiseks. Sellise kokkuleppega tunnistab isik end süüdi, loobub üldkorras toimuvast kriminaalmenetlusest ning nõustub sellega, et talle mõistetakse kindlaksmääratud karistus. Sel viisil mõistetud karistus on alati kergem sellest, mis süüdistatavale oleks mõistetud siis üldkorras toimuvas menetluses.

10 NPK artikli 381 lõikes 7 on ette nähtud:

„Kui menetlust on alustatud mitme isiku suhtes […], võivad kokkuleppe sõlmida mõned nendest […]“.

11 NPK artiklis 382 „Kohtu otsus kokkuleppe kohta“ on sätestatud:

„1. Prokurör esitab kokkuleppe vahetult pärast selle koostamist koos kohtuasja materjalidega esimese astme kohtule.

[…]

5. Kohus võib teha ettepaneku kokkuleppe muutmiseks, mida arutatakse prokuröri ja kaitsjaga. Süüdistatav kuulatakse ära viimasena.

6. Lõpliku kokkulepe, mille on allkirjastanud prokurör, kaitsja ja süüdistatav, lisatakse kohtu toimikusse.

7. Kohus kiidab kokkuleppe heaks niivõrd, kuivõrd see ei ole vastuolus seadusega ega heade kommetega.

8. Kui kohus ei kiida kokkulepet heaks, saadab ta kohtuasja prokurörile tagasi. Sellisel juhul ei ole süüdistatava ülestunnistusel […] tõendusjõudu. […]“.

12 NPK artiklis 383 „Karistuse kokkuleppe tagajärjed“ on sätestatud, et kohtu heakskiidetud kokkuleppel on jõustunud kohtuotsuse toime.

13 NPK artiklis 384 „Karistuse kokkulepe kohtumenetluses“ on ette nähtud:

„1. „[…] kohus võib karistuse kokkuleppe pärast kohtumenetluse alustamist heaks kiita […].

[…]

3. Nendel juhtudel kiidetakse karistuse kokkulepe heaks alles pärast kõikide poolte nõusoleku saamist.“

Põhikohtuasi ja eelotsuse küsimus

14 Eelotsusetaotlusest nähtub, et Spetsializirana prokuratura (prokuratuur, Bulgaaria) alustas nelja isiku, nimelt QRi, YMi, ZK ja HD suhtes kriminaalmenetlust ning esitas süüdistusakti Spetsializiran nakazatelen sadile (kriminaalasjade erikohus, Bulgaaria).

15 QRi süüdistatakse selles, et ta juhtis organiseeritud kuritegelikku ühendust, mille eesmärk oli panna toime selliseid kuritegusid nagu liigkasuvõtmine ja väljapressimine. Ülejäänud kolme isikut süüdistatakse selles kuritegelikus ühenduses osalemises.

16 QRi süüdistatakse ka nelja väljapressimise toimepanemises. Esimese väljapressimise on ta väidetavalt toime pannud koos HDga, teise koos HD ja ZK-ga, kolmanda üksi ning neljanda koos ZK ja YMga. Nende nelja juhtumi puhul on kinnitatud, et need pandi toime kõnesoleva organiseeritud kuritegeliku ühenduse huvides.

17 QR tunnistas end kõikides nendes süüdistuspunktides süüdi. Tema kaitsja ja prokurör sõlmisid kirjaliku kokkuleppe, mille kohaselt mõistetakse talle kergem karistus, kui on ette nähtud seaduses. Kuna QR on selle kokkuleppega nõustunud, kirjutasid prokurör, QR ja tema kaitsja sellele alla.

18 YM ja tema kaitsja ei andnud kokkuleppe sõlmimiseks nõusolekut ning on sellele vastu. ZK ja tema kaitsja leidsid, et nõusoleku andmine või selle andmisest keeldumine on tarbetu, sest YMi vastuseis takistabki juba kõnesoleva kokkuleppe sõlmimist. HD ja tema kaitsja ei ole selle kohta avaldust teinud.

19 Vastavalt riigisisestele menetlusnormidele esitati kokkulepe eelotsusetaotluse esitanud kohtule heakskiitmiseks. Nimetatud kohus selgitab, et juhul, kui selline kokkulepe on kriminaalmenetluses sõlmitud kohtumenetluse etapis ja olukorras, kus on mitu süüdistatavat, võib pädev kohus selle heaks kiita alles pärast kõigi poolte nõusoleku saamist. Ta täpsustab sellega seoses, et seda nõuet tõlgendati sõnasõnaliselt Varhoven kasatsionen sadi (Bulgaaria kõrgeim kassatsioonikohus) teatud lahendites nii, et sellise kokkuleppe heakskiitmiseks on vaja saada kõikide kriminaalmenetluses süüdistatavate nõusolek.

20 Eelotsusetaotluse esitanud kohus leiab, et see, kui süüdistatav annab nõusoleku, et kaassüüdistatav sõlmib karistuse mõistmise kohta kokkuleppe, suurendab tõenäosust, et selle süüdistatava suhtes toimuv menetlus lõpeb süüdimõistva otsusega. Esiteks muudaks sellise kokkuleppe sõlmimine kaassüüdistatava poolt selle süüdistatava menetluses tunnistajaks, kes võib teha avaldusi, mis kahjustavad teisi süüdistatavaid. Teiseks tuleneb osast riigisisesest kohtupraktikast, et sellist kokkulepet loetakse kõigi süüdistatavate suhtes kohtuotsuseks, millega lahendatakse asi sisuliselt.

21 Siiski on eelotsusetaotluse esitanud kohtul tekkinud küsimus, kas nõue saada kõigi süüdistatavate nõusolek on kooskõlas direktiivi 2016/343 artikli 7 lõikega 4, harta artikli 47 esimese ja teise lõiguga ning artikli 52 lõikega 1 ning tõhususe ja võrdse kohtlemise põhimõtetega.

22 Neil asjaoludel otsustas Spetsializiran nakazatelen sad (kriminaalasjade erikohus) menetluse peatada ja esitada Euroopa Kohtule järgmise eelotsuse küsimuse:

„Kas niisugune kohtupraktika, millega meil on tegemist ja mis puudutab riigisiseseid õigusnorme, mis käsitlevad süüdistaja ja kaitsja vahel sõlmitud karituse kokkuleppe heakskiitmist ja näevad selle kokkuleppe heakskiitmise tingimusena ette teiste süüdistatavate nõusoleku, mida on vaja alles menetluse kohtulikus etapis, on kooskõlas direktiivi 2016/343 artikli 7 lõikega 4, harta artiklitega 47 ja 52 ning tõhususe ja võrdse kohtlemise põhimõtetega?“

Eelotsuse kiirmenetlus

23 Eelotsusetaotluse esitanud kohus esitas taotluse lahendada käesolev eelotsusetaotlus Euroopa Kohtu kodukorra artikli 107 alusel eelotsuse kiirmenetluses.

24 Oma taotluse põhjenduseks märkis ta muu hulgas, et QRi peetakse eelvangistuses ja et tema kinnipidamine sõltub esitatud küsimusele antavast vastusest, kuna ilma Euroopa Kohtu vastuseta ei saa ta otsustada põhikohtuasjas kõne all oleva kokkuleppe üle, mis näeb ette lühendatud vangistuse.

25 Seoses sellega tuleb rõhutada esiteks, et käesolev eelotsusetaotlus puudutab direktiivi 2016/343 tõlgendamist, mis kuulub EL toimimise lepingu kolmanda osa V jaotisega reguleeritud valdkonda, mis puudutab vabadusel, turvalisusel ja õigusel rajanevat ala. Eelotsusetaotluse võib seega lahendada Euroopa Liidu Kohtu põhikirja artiklis 23a ja Euroopa Kohtu kodukorra artiklis 107 ette nähtud eelotsuse kiirmenetluses.

26 Teiseks, mis puutub kiireloomulisusse, siis tuleb Euroopa Kohtu praktika kohaselt arvesse võtta asjaolu, et põhikohtuasjas kõnesolevalt isikult on praegu võetud vabadus ja tema vahi all pidamine sõltub selle kohtuasja vaidluse lahendusest (27. mai 2019. aasta kohtuotsus OG ja PI (Lübecki ja Zwickau prokuratuurid), C-508/18 ja C-82/19 PPU, EU:C:2019:456, punkt 38 ja seal viidatud kohtupraktika). Käesoleval juhul nähtub Euroopa Kohtule esitatud toimiku materjalidest, et QRilt on võetud vabadus ja tema kinnipidamine sõltub põhikohtuasja lahendusest.

27 Neil asjaoludel otsustas Euroopa Kohtu teine koda 10. juulil 2019 ettekandja-kohtuniku ettepanekul ja pärast kohtujuristi ärakuulamist rahuldada eelotsusetaotluse esitanud kohtu taotlus lahendada käesolev eelotsusetaotlus kiirmenetluses.

Eelotsuse küsimuse analüüs

28 Kodukorra artikli 99 kohaselt võib Euroopa Kohus, kui eelotsuse küsimusele võib vastuse selgelt tuletada kohtupraktikast või kui esitatud küsimusele antav vastus ei tekita põhjendatud kahtlust, igal ajal ettekandja-kohtuniku ettepanekul ja pärast kohtujuristi ärakuulamist lahendada kohtuasja põhistatud määrusega.

29 Käesolevas asjas esitatud eelotsusetaotluse puhul tuleb seda sätet kohaldada.

30 Oma küsimusega soovib eelotsusetaotluse esitanud kohus sisuliselt teada, kas direktiivi 2016/343 artikli 7 lõiget 4, harta artikli 47 esimest ja teist lõiku ning artikli 52 lõiget 1, tõhususe põhimõtet ja harta artiklis 20 sätestatud võrdse kohtlemise põhimõtet tuleb tõlgendada nii, et nendega on vastuolus, kui selleks, et kohus kiidaks heaks karistuse kokkuleppe – nagu on kõne all põhikohtuasjas –, mis on sõlmitud kuritegelikku ühendusse kuulumises süüdistatava isiku ja prokuröri vahel, peab olema täidetud tingimus, et teised isikud, keda sellesse kuritegelikku ühendusse kuulumises süüdistatakse, annavad selle kokkuleppe sõlmimiseks nõusoleku.

31 Sellega seoses tuleb märkida, et direktiivi 2016/343 artikli 2 kohaselt kohaldatakse direktiivi füüsiliste isikute suhtes, kes on kriminaalmenetluses kahtlustatavad või süüdistatavad. Seda kohaldatakse kõigis kriminaalmenetluse etappides alates hetkest, kui isikut kahtlustatakse või süüdistatakse kuriteo või väidetava kuriteo toimepanemises, kuni otsuse tegemiseni selle kohta, kas isik on asjaomase kuriteo toime pannud, ja see otsus on muutunud lõplikuks. Eelotsusetaotlusest ilmneb aga, et nelja põhikohtuasjas käsitletavat isikut süüdistatakse kriminaalmenetluses, milles lõplikku otsust selle kohta, kas nad on asjaomase kuriteo toimepanemises süüdi, pole veel tehtud.

32 Selles kontekstis on oluline märkida, et direktiivi 2016/343 eesmärk – nagu see tuleneb direktiivi põhjendusest 9 ja artiklist 1 – on sätestada ühised miinimumnormid, mis käsitlevad süütuse presumptsiooni teatavaid aspekte ja õigust viibida kohtulikul arutelul (5. september 2019. aasta kohtuotsus AH jt (Süütuse presumptsioon), C-377/18, EU:C:2019:670, punkt 38 ja seal viidatud kohtupraktika).

33 Nii on direktiivi 2016/343 artiklis 7 sätestatud teatavad ühtsed eeskirjad, mis reguleerivad õigust vaikida ja õigus ennast mitte süüstada. Selles kontekstis on artikli 7 lõikes 4 märgitud, et liikmesriigid võivad lubada oma kohtutel võtta karistuse mõistmisel arvesse kahtlustatavate ja süüdistatavate koostöövalmidust.

34 Viimati nimetatud säte piirdub seega sellega, et annab liikmesriikidele võimaluse – õiguse vaikida ja õiguse ennast mitte süüstada kontekstis – lubada kohtutel karistust mõistvate otsuste tegemisel võtta arvesse süüdistatavate koostööd. Seega, kuna see säte ei pane liikmesriikidele kohustust tagada, et kohtud seda koostööd arvesse võtaksid, siis ei anna see süüdistatavale mingit õigust lühemale karistusele, kui ta teeb õiguskaitseasutustega koostööd, näiteks sõlmides prokuröriga kokkuleppe, milles ta tunnistab oma süüd.

35 Lisaks ei ole direktiivi 2016/343 artikli 7 lõikes 4 täpsustatud korda ega tingimusi, mis reguleeriksid vajaduse korral kohtute võimalust võtta oma otsuste tegemisel arvesse süüdistatavate koostöövalmidust: see kord ja need tingimused kuuluvad ainult liikmesriikide õiguse reguleerimisalasse.

36 Sellest järeldub, et direktiivi 2016/343 artikli 7 lõige 4 ei reguleeri küsimust, kas karistuse kokkulepe heakskiitmisel võib olla nõutav selline nõusolek, nagu on kõne all põhikohtuasjas.

37 Mis puutub harta sätetesse, millele eelotsusetaotluse esitanud kohus viitab, siis tuleb märkida, et harta ei ole põhikohtuasjas kohaldatav.

38 Harta artikli 51 lõike 1 kohaselt on selle sätted ette nähtud liikmesriikidele üksnes liidu õiguse rakendamise korral. Sama artikli lõike 2 kohaselt ei laienda harta liidu õiguse reguleerimisala kaugemale senisest pädevusest, ei „lisa liidule uusi pädevusvaldkondi ja ülesandeid […] ega muuda aluslepingute teistes osades määratletud pädevust ja ülesandeid“. Seega hartat arvestades peab Euroopa Kohus liidu õigust tõlgendama liidule antud pädevuse piirides (10. juuli 2014. aasta kohtuotsus Julián Hernández jt, C-198/13, EU:C:2014:2055, punkt 32 ja seal viidatud kohtupraktika).

39 Nagu nähtub harta artiklile 51 antud selgitustest, mida tuleb harta artikli 52 lõike 7 alusel nõuetekohaselt arvesse võtta, kinnitab selles artiklis 51 ette nähtud rakendamise mõiste Euroopa Kohtu praktikat liidu põhiõiguste kui liidu selliste üldiste põhimõtete kohaldatavuse kohta, mis on välja töötatud enne harta jõustumist ning mille kohaselt liidu õiguskorras tagatud põhiõiguste järgimise kohustus lasub liikmesriikidel üksnes liidu õiguse kohaldamisega seoses (10. juuli 2014. aasa kohtuotsus Julián Hernández jt, C-198/13, EU:C:2014:2055, punkt 33 ja seal viidatud kohtupraktika).

40 Sellega seoses on oluline märkida, et mõiste „liidu õiguse kohaldamine“ harta artikli 51 tähenduses eeldab teatava seose olemasolu liidu õigusakti ja vaidlusaluse riigisisese meetme vahel, mis ulatub kaugemale sellest, et asjaomaste valdkondade puhul on tegemist naabervaldkondadega või et üks neist valdkondadest avaldab teisele kaudset mõju (10. juuli 2014. aasta kohtuotsus Julián Hernández jt, C-198/13, EU:C:2014:2055, punkt 34 ja seal viidatud kohtupraktika).

41 Euroopa Kohus on muu hulgas järeldanud, et liidu põhiõigused ei ole liikmesriikide õigusnormide suhtes kohaldatavad, kui asjaomast valdkonda reguleerivad liidu õiguse normid ei näe liikmesriikidele põhikohtuasjas vaidluse all olevas olukorras ette mingeid konkreetseid kohustusi (10. juuli 2014. aasta kohtuotsus Julián Hernández jt, C-198/13, EU:C:2014:2055, punkt 35 ja seal viidatud kohtupraktika).

42 Käesoleval juhul, nagu nähtub käesoleva määruse punktist 34, ei pane liidu õigus liikmesriikidele mingit kohustust võtta oma otsuse tegemisel arvesse kahtlustatavate ja süüdistatavate koostöövalmidust, eelkõige sellise kokkuleppe sõlmimise teel prokuröriga, milles isik tunnistab oma süüd ja saab selle eest lühema karistuse.

43 Järelikult ei saa sellist nõusoleku tingimust, nagu on kõne all põhikohtuasjas, mis peab olema täidetud karistuse kokkuleppe heakskiitmiseks, pidada harta artikli 51 lõike 1 tähenduses liidu õigust rakendavaks.

44 Mis puutub tõhususe põhimõttesse, siis piisab, kui märkida – nagu nähtub käesoleva kohtumääruse punktist 34 –, et liidu õigus ei anna süüdistatavale õigust sõlmida prokuröriga sellist kokkulepet, nagu on kõne all põhikohtuasjas, saades selle eest lühema karistuse. Järelikult ei ole tõhususe põhimõte kohaldatav sellise nõusoleku nõude suhtes nagu põhikohtuasjas käsitletav, mis on kõnealuse kokkuleppe heakskiitmise eelduseks.

45 Neil asjaoludel tuleb esitatud küsimusele vastata, et direktiivi 2016/343 artikli 7 lõiget 4 tuleb tõlgendada nii, et see ei reguleeri küsimust, kas selleks, et kohus kiidaks heaks karistuse kokkuleppe – mis on kõne all põhikohtuasjas –, mis on sõlmitud kuritegelikku ühendusse kuulumises süüdistatava isiku ja prokuröri vahel, peab olema täidetud tingimus, et teised isikud, keda sellesse kuritegelikku ühendusse kuulumises süüdistatakse, annavad selle kokkuleppe sõlmimiseks nõusoleku.

Kohtukulud

46 Kuna põhikohtuasja poolte jaoks on käesolev menetlus eelotsusetaotluse esitanud kohtus pooleli oleva asja üks staadium, otsustab kohtukulude jaotuse liikmesriigi kohus.

Esitatud põhjendustest lähtudes Euroopa Kohus (teine koda) otsustab:

Euroopa Parlamendi ja nõukogu 9. märtsi 2016. aasta direktiivi (EL) 2016/343, millega tugevdatakse süütuse presumptsiooni teatavaid aspekte ja õigust viibida kriminaalmenetluses kohtulikul arutelul, artikli 7 lõiget 4 tuleb tõlgendada nii, et see ei reguleeri küsimust, kas selleks, et kohus kiidaks heaks karistuse kokkuleppe – mis on kõne all põhikohtuasjas –, mis on sõlmitud kuritegelikku ühendusse kuulumises süüdistatava isiku ja prokuröri vahel, peab olema täidetud tingimus, et teised isikud, keda sellesse kuritegelikku ühendusse kuulumises süüdistatakse, annavad selle kokkuleppe sõlmimiseks nõusoleku.

Allkirjad